

UPTON SINCLAIR KRITIKAI FOGADTATÁSA A NÉPSZAVÁBAN¹

VADON LEHEL

(Közlésre érkezett: 1977. január 31.)

1. A Népszava politikai hírlap, jelentőségét felmérni elsősorban politikai szempontok alapján lehet. Az 1877-ben Külföldi Viktor által alapított hírlap 1890-től az SZDP központi lapja lett. 1948-tól a Szakszervezetek Országos Tanácsának kiadásában jelenik meg. Az I. világháború előtt jelentős szerepe volt a munkásosztály öntudatra ébresztésében, szervezésében. A két világháború közötti időben a Szociáldemokrata Párt irányítását a jobboldali vezetők ragadták magukhoz, akik megalkudtak az uralmon lévő rendszerrel, részben burkoltan, részben nyíltan kiszolgálták azt. A párt letért a forradalmi munkásmozgalom útjáról és reformista párttá lett. Annak ellenére, hogy mind a párt munkásmozgalmi tevékenységében, mind politikai orgánumuk hasábjain jelentős szervező-nevelő munkát végeztek a munkásosztály forradalmibb tagjai is, a Népszava a magyar szociáldemokrácia vezetőségének mindenkor politikáját követte.

A reformista és opportunistá vezetés a Szociáldemokrata Párt kulturális-nevelő munkájára is rányomta bélyegét, ennek ellenére a párt a széles tömegek körében ismertette és terjesztette a szocializmus alapvető tanításait. A kulturális-nevelő munka érvényesítésére különféle szemináriumokat és előadásokat tartottak, kórusokat, zenekarokat és színjátszó-csoportokat hoztak létre, színház- és múzeumlátogatásokat szerveztek, munkáskönyvtárakat alapítottak. A munkások szocialista nevelésében a társadalmi haladásért küzdő írók bemutatásával és műveik ismertetésével a Népszava irodalmi rovata vállalta a munka legjelentősebb részét. A hazai irodalom ismertetésében a lap irodalmi rovata, amely a huszas évek elején még leginkább a régi szociáldemokrata írógárdát foglalkoztatta, a huszas évek közepétől megélnéknült: a magyar irodalom számos jeles alkotója, közöttük feltörő fiatalok is helyet kaptak benne. A harmincas évektől kritikai működése is jelentős volt, az antifasiszta nemzeti összefogás időszakában pedig a haladó erők egyik legfontosabb fórumává vált.

A Népszava hármas feladatot vállalt a világirodalom alkotásainak ismertetésében: felhívta a figyelmet a szocializmus és az emberi szabadság eszméjét képviselő írókra (Upton Sinclair, Jack London, Sinclair Lewis, Gorkij, L. Tolsztoj, Dosztojevszkij, Solohov, Zola, A. France, Barbusse, Aragon stb.) és műveikre; megmutatta a magyar könyvpiacra megjelent és reklámozott művek valódi értékét, hogy munkás- és értelmiségi olvasóit segítse a válogatásban; verseken és elbeszéléseken túl állandó helyet szentelt a haladó regényírók műveinek folytatásokban való megjelenésére.

2. A Népszava politikai és kulturális céljainak megvalósításában megkülönböztetett figyelmet és szerepet szántak Upton Sinclair, az amerikai dokumentum- és riportregény megalkotója, a muckraker írócsoport legkiemelkedőbb és leghatásosabb szépirodagja

munkáinak. Aligha van még egy magyar napilap vagy irodalmi folyóirat, amely akár hazai, akár külföldi író munkásságát, emberi és politikai tevékenységét, magatartását olyan részletességgel és sokoldalúan, folyamatosan nyomon követte volna, mint a Népszava Upton Sinclairét. 1906-tól napjainkig 15 tudományos vagy irodalmi értékű tanulmány vagy esszé, 11 könyvismertetés, 17 rövidebb hír vagy közlemény, valamint 5 regényének folytatásokban való közlése található a napilapban. A cikkek mellett számtalan reklám népszerűsítette az író és műveit.

Upton Sinclair regényeinek megjelenése nemcsak a század eleji Egyesült Államoknak, hanem a korabeli Európának is fontos irodalmi eseménye volt, mely mindenütt élénk visszhangot keltett. Az író világhírét *A posvány*, későbbi fordításban *A mocsár* (*The Jungle*, 1906) című regénye alapozta meg, amely megrázó erővel vetette fel az irodalomban a munkáskérdést, a kizsákmányolást és az amerikai kapitalista társadalom ellentmondásait. Magyarországon Upton Sinclair neve először 1906. június 5-én a Népszavában egy New Yorkból küldött rövid hírközlésben volt olvasható². A hír a húströsztök botrányáról és annak sajtóvisszhangjáról tudósított. A felháborodás olyan méreteket öltött, hogy Roosevelt elnök kénytelen volt kivizsgálást indítani, és maga is a legélesebben elítélte a trösztök visszaéléseit. A húströsztök leleplezése Upton Sinclair könyvének tulajdonítható: „Az elnök nemrég egy Sinclair nevű fiatal író könyvét olvasta, aki könyvében részletesen előadja, hogyan vásárolják össze a trösztök az Unió egész területén a beteg és inficiált állatokat, amelyeknek húsát aztán konzerv formájában adják el a közönségnek. Ez a könyv arra bírta Rooseveltnél, hogy két kormánybiztost küldjön ki az ügy megvizsgálására, s a biztosok állítólag megerősítették a könyv adatait.”³

A húströsztök panamája tovább gyűrűzött, Upton Sinclair regényének adatait tanúk erősítették meg. A hazai állapotokra is jellemző ügyet figyelemmel kísérte a Népszava és a magyar közvélemény. A lap közölte Nelson Miles, az amerikai hadsereg egyik tábornoka megdöbbentő leleplezését a chicagói konzervgyárosok üzelméről⁴. Számítása szerint a vegyi úton hamisított rossz konzervek fogyasztása következtében az Egyesült Államoknak négyezer katonája vesztette életét, és még többen lettek súlyos betegek. A spanyol–amerikai háború idején észrevette, hogy a katonáknak ártalmas vegyi anyagokat tartalmazó, romlott húskonzervet osztottak ki. Jelentése és intézkedése nem hozott eredményt. A visszaélések beismerését igazolta dr. Milnes, a vágóhidak volt állami felügyelője, a New York Heraldban Roosevelt elnökhöz intézett nyílt levelében.⁵ Dr. Milnes hevesen támadta Wilson földművelésügyi minisztert, akit részrehajlással és visszaélésekkel vádolt, és már egy évvel azelőtt figyelmeztette a minisztert a vágóhidak és a konzervgyárak üzelmire. A vállalkozók befolyásuk latbavetésével elérték, hogy a lelkiismeretes állami felügyelőt elbocsássák állásából. Dr. Milnes levelében és egy külön cikkben megerősítette Sinclairnek a botrányról eddig kiderített adatait.

A posvány leleplezései hamarosan Európában is visszhangot vertek. Bernből jelentették, hogy a szövetségtanácsban interpelláltak az amerikai konzerv kitiltása ügyében. Hasonló interpellációra készültek az olasz kamarában is.⁶ A botrány következtében Magyarországon is szigorú intézkedéseket hoztak a húsiparban és a kereskedelemben, az intézkedések megszövegeit pedig súlyosan megbüntették.⁷

A gyártulajdonosok ellentámadása, védekezése hiábavaló volt. Upton Sinclair regénye elérte a célját, új húsvizsgálati törvényt hozott a szenátus gazdasági bizottsága, a trösztök ellenőrzését pedig új bírósági határozattal biztosították.⁸ A gyártulajdonosokat kötelezték, hogy tiszta, egészséges körülményeket biztosítsanak a termeléshez.

A Népszava 1906. november 2-i számában közölték, hogy New Jersey állam szocialista pártja kongresszusi képviselőnek jelölte *A posvány* megírása után nagy népszerűséget élvező Upton Sinclairt. A jelöltség elfogadását az író nyílt levélben tudatta

a választókkal. A levélben újabb érdekes dolgokat hozott nyilvánosságra a húströsztről, és megírta azt is, hogy azok „irodalmi prostituáltakat béreltek maguknak, kik harcba szállnak mellettük s akik csaló és valótlan könyvekkel és folyóiratokkal árasztják el az országot.”⁹

A monopoltőke falánkságát, becstelen haszonszerzését dokumentáló író sok ellenséget szerzett magának. A sértettek összefogtak, koholt vádak alapján ellentámadásba mentek át, sajtópert indítottak ellene, megpróbálták megakadályozni művei kiadását. Ilyen támadásról érkezett egy rövid hír New Yorkból, amely szerint sajtópert indítottak Upton Sinclair ellen egyik regényének szereplői. Az író ugyanis leleplezte az egyik amerikai acéltröszt tagjainak panamáit. A tröszt megbízta elnökét, hogy perelje be a regényíró.¹⁰

A Népszava jelentős feladatot vállalt Upton Sinclair műveinek folytatásokban való közlésében. 1913-ban két regénye is olvasható a napilapban. *Az elítélt* (*The Convict*, 1912) című kisregényt 27 részben.¹¹ a *Kutató Sámuel* (*Samuel the Seeker*, 1910) című regényét 96 részben¹² napi fél újságoldalas terjedelemben közölték. *Az elítélt* közlése előtt a londoni Labour Leader szocialista pártlap egyik munkatársának Upton Sinclairrel Londonban készített riportját ismertette a lap, amelyből megtudjuk, hogy a kisregényt, a manchesteri Labour Leader folytatásokban való közlése után, a Népszava közvetlenül eljuttatta a magyar olvasókhoz. Upton Sinclairnek e kevésbé ismert műve sem folyóiratban, sem könyvalakban e ideig nem jelent meg az Egyesült Államokban. A Sinclair-irodalom csak az említett angliai folyóiratközlésről tud. A kisregényt csak magyarra fordították le. A Népszava közlése mellett két könyvkiadást is megélt. A mű címét és megírását az író életének egyik érdekes epizódja sugallta. „Néhány évvel ezelőtt több szocialista barátommal teniszeztünk egyik vasárnapon. Egy 1793-ból keltezett elavult törvény szerint azonban ez bűncselekmény. Az amerikai hatóságok nem nagyon szeretik a szocialistákat és bármennyire elpenészesedett is az a törvény, ez nem lankasztotta a bíróságok erkölcsi buzgalmát. Egészen annak rendje és módja szerint letartóztattak bennünket, vizsgálatot indítottak, tárgyalást tűztek ki, bűnösnek találtak és kényszer-munkára ítélték. Fegyházba vetettek, ahol tolvajok, útonállók és gyilkosok között kellett kitöltenünk a reánk szabott büntetést. A társadalom ezen szerencsétlen kitagadottjai között szerzett tapasztalataim ösztönöztek *Az elítélt* megírására.”¹³

3.1 1920-ig a Népszava nem közelített elemző és értékelő célkitűzéssel a korai, 1919 előtti Sinclair-regényekhez. Az írónak ebből az alkotói korszakából származó regényei közül csupán az 1910-ben megírt és 1913-ban magyarra fordított, majd hosszú időn keresztül a munkásság kedvelt olvasmányát jelentő *Kutató Sámuel* kapott – tíz év késéssel – méltatást.¹⁴ Sinclair materializmusa ellenére e keresztényszocialista kicsengésű alkotásának főhőse sorsán, csalódásain keresztül ábrázolta a társadalom embert-kitaszító, rideg, kegyetlen ellentmondásait. A könyvismertetés írója Sámuel életútján tapasztalt alapvető társadalmi igazságtalanságokat emelte ki. A kitűzött cél felé haladó hívő, rajongó lelkeletű hősnak mindenütt csalódnia kell: testvérei kiforgatják örökségéből, utazásakor kifosztja egy vasutas, munkakeresés közben csavargóként bánnak vele, igazságtalanul rendőrbírótság elé hurcolják. Csalódik a tudományban, mert keserűen kell tapasztalnia, hogy a létért folyó küzdelemben a gazdagok az „alkalmasok” és a szegények az „alkalmatlanok”, csalódik az egyházban, melynek papjai a szeretet hirdetése mellett szemet hunynak a milliomosvilág bűnei fölött, csalódik az érzelmek tisztaságában, amikor milliomosleány játékszerként kezeli és izgatószernek tekinti egyszerű, naiv, de fanatikus lelkesedésében imponáló fiatalságát. Szeretetet és önzetlenséget végül is az „alkalmatlanok”, a szegények között talál. Amikor a dolgozókkal való barátkozása közben rábukkan a szocialistákra, a vallásos, istenfélő, hazájáért rajongó Sámuel megdöbbenve veszi észre,

hogy meggyőződésén, vágyain semmit sem kell változtatnia, mert elvei a szocialistákéval azonosak. Hosszú, kereső útja végén, bár halála árán, eljut az igazsághoz, a szocializmus-hoz. Az eszmei tévedések mellett a regény mély részvétet keltett az elnyomottak iránt, amit Sinclair művészi kifejezésével ért el. Azon kevés művei közé tartozik, amelyben a költőiségig tudott emelkedni. Regénye egész életművének legművészeibb teljesítménye.

Mind eszmei, mind művészi kifejezésben *Az ács fiának hívnak* (*They Call Me Carpenter*, 1922) című regénye áll legközelebb a *Kutató Sámuel*hez. Mind a két regény a tiszta ember szembekerülése Amerika társadalmával, mind a kettő az igazság elbukásának modern eposza. Upton Sinclair 1922-ben írta ezt a regényét, amelyet a Népszava Könyvkiadó 1925-ben adott ki V. Nagy Kornél fordításában. Nem sokkal a könyv megjelenése után, 1926-ban a Népszava újsíji számában egy Jack Londonról írt tanulmányban Sinclair regényéről a következő értékelést olvashatjuk: „A kemény írói toll egészen ellágyult, közvetlenül és meghatóan emberivé váltott Sinclair legérettebb, legszebb munkájában, *Az ács fiának hívnak* című regényében. De csak a hangja és az érzelmei, amelyet belőlünk, olvasóiból kiváltani igyekszik. Az események fürgeteges száguldása, a cselekmény folytonosan új meglepetésekkel száguldó bonyolítása Sinclairet írói művészetének csúcán mutatja be . . .”¹⁵

Braun Soma a Sinclair-regények egyik legjobb magyarországi fordítója a regényt célzatos műnek nevezte. „*Az ács fiának hívnak* célzatos, de nem agitációs munka, a szocialista gondolatok csak annyira ütköznek ki belőle, hogy az egésznek mintegy az alaptónusait megadják. Sinclair ebben a regényében is az események érdekességével, a történet szokatlanságával és különösségével akar hatni.”¹⁶ A regény főhőse Krisztus, aki egy templon színes ablakának üvegfigurájából ölt testet, hogy az ablak hideg síkjából leszálljon az amerikai nagyváros dübörgő, verejtékes, benzinszagú életébe. Krisztus alakja mind gyakrabban bukkan fel a 30-as évek regényirodalmában. Sinclair Krisztusa nem Renan vagy Barbusse Krisztusa, a regény főalakja szigorúan az egyházi hagyomány Jézusa, szavai az evangéliumok által fennmaradt szavak; alakja, de még ruhája is olyan, amilyenek a középkori olasz festmények ábrázolják. Krisztus ismét eljön a földre, és megjelenik a háború utáni Amerikában. Az író rendkívüli tehetséggel halmozza Krisztus elé az amerikai élet legjellemzőbb jeleneteit, így egy kisváros életén át rövid idő alatt az egész amerikai társadalmat megismeri. Amerika az ókori Rómára emlékezteti, csupán az életformák, az életmegnyilvánulások változtak meg. Sinclair a megosztott amerikai munkásmozgalom éles kritikáját adja. Mint több írásában, itt is, akárcsak két író társa, Jack London és Walt Whitman, visszatér egyik legtöbbször hangoztatott gondolatához: minden munkásmozgalom sikerének első és legfontosabb feltétele az egység. Krisztusban közben egyre jobban megéri a gondolat, hogy újra mártírhalált szenvedjen, hogy halálával ismét hitet tegyen küldetése mellett. A regény utolsó tíz fejezete ennek a gondolatnak a kifejezése. Végül belátja, hogy az emberekért nem érdemes kínhalált vállalni, és visszamenekül oda, ahonnan rövid földi életre kilépett.

1927-ben Braun Soma fordításában 36 részben, folytatásokban közölte a Népszava *Az özönvíz után* (*The Millennium*, 1924) című regényét.¹⁷ A regény a napilapban nem talált kritikai fogadtatásra, csupán egy 1930-ban Upton Sinclairről írt tanulmány említi, hogy eredetileg színműnek, szatirikus vígjátéknak készült, s már szerződést is kötött New Yorkban egyik színház igazgatójával, aki azonban hamarosan közölte, „hogy a vígjátékot nem találja olyannak, melyen a jómódú amerikaiak nevetni tudnának és sajnálatára, le kell mondania előadásáról.”¹⁸ Sinclair nem kapta vissza színdarabjának kéziratát sem, a vígjáték szövege így ismeretlen, témáját azonban emlékezetből újra feldolgozta regény formájában.

1928 januárjában Sinclair újabb regénnyel, a *Petróleummal* (*Oil!* 1927) jelentkezett a Népszava hasábjain.¹⁹ Ezt a regényét is Braun Soma fordította a csonkítatlan angol eredetiből. A hírlap 145 részben folytatásokban közölte. Témája a nagytőke, hősei a nagyrablók, a tőkések. A „szemétben turkáló”, mint annyiszor, a *Petróleum* írása idején is riporterként járta be az olajkutak vidékét, és pontos, hiteles bizonyítékokat gyűjtött össze állításainak hitelesítésére. A bostoni cenzúrahivatal meg akarta védeni a petróleumkirályokat, s megtiltotta regénye bizonyos oldalainak megjelenését. Sinclair fügefalevelet nyomtatott a könyv inkriminált oldalaira, reklámtáblát akasztott nyakába, s Boston egyik legforgalmasabb utcáján, a közlekedési rendőr emeletes bódéja mellett maga árusította a nagy szenzációt keltett fügefaleveles könyvet. A folytatásokban való közlés előtt a Népszava a regénynek rövid, reklám ízű értékelését adta: „Üzlet és politika, jazz és vallásos mozgalom, szerelem és háború, diplomáciai bonyodalmak, sztrájkok, börtönök és forradalmi vértanúság az egyes mozzanatai ennek a regénynek, amely Amerika leg-hatalmasabb iparán, a petróleumiparon keresztül rendkívül érdekes eseményekben a mai kor eposzának tekinthető.”²⁰ Hivatalos kormány- és politikai körök Magyarországon sem látták szívesen a *Petróleum* terjesztését. 1931. június 14-én a Népszava „Figyelő” irodalmi mellékletében olvashatjuk, hogy a magyar királyi kereskedelemügyi miniszter a postahivataloknak utasítást adott, amelyben közölte, hogy a berlini Malik Verlag kiadásában megjelent regénytől a szállítási jogot megvonta, s azt kitiltott sajtótermékként kell kezelni.²¹

Upton Sinclair születésének ötvenedik évfordulóján a Népszava az osztályharcos, a kapitalista társadalom ellentmondásait leleplező, a proletáriátus érdekeit képviselő szocialista íróként köszöntötte, akinek „írássai eleven életet élnek olvasóikban, akik a bátorításnak és hitnek, harci kedvnek és lelkesedésnek, erőnek és győzelemnek sok újabb és újabb könyvét várják még a ma ötvenéves Upton Sinclairtól.”²² A cikk írója társadalmi tényezőkre vezette vissza Sinclair írói tehetségének kibontakozását: „Csak Amerika termelhet olyan írókat, mint amilyen Upton Sinclair. Ahol a kapitalizmus minden képzelet fölülmúló hatalommá nőtt gazdasági, politikai és szellemi téren egyaránt, ahol a trösztök roppant ereje tetszése szerint csavargatja az ujjá körül az egész társadalmi közigazgatást, sőt az igazságszolgáltatást is, ahol az irodalom és a művészet legfőbb célja az, hogy minél jobban kiszolgálja a tőke urait, – ott, csakis ott nőhetnek a talajból olyan gigászok, mint Upton Sinclair.”²³ A *dzsungel*, *Az iparbáró*, a *Kutató Sámuel*, a *Jimmie Higgins* és a *Petróleum* című műveitől „az amerikai kapitalizmus jobban fél, mint a régimódi, csak lassan eszmélő amerikai munkásszervezettől, amely helyett Sinclair regényei vívják az osztályharcot.”²⁴

3.2 Az irodalomtörténetnek és a kritikának mind a mai napig nem sikerült Upton Sinclair életművének valódi értékét pontosan meghatározni az irodalomban. Az amerikai irodalomtörténet a muckraker néven ismert írócsoport legjelentősebb képviselőjének tartja Upton Sinclairt. Azok az írók és zsurnaliszták tartoztak ide, akik századunk első évtizedében szépirodalmi művekben, riportkönyvekben, újságcikkekben és tudományos igényű monográfiákban feltárták és kritizálták az amerikai monopoltőke panamáit, a közélet korrupcióit, a kapitalizmus visszasságait, árnyoldalait. Nem minden rosszindulat nélkül nevezte Theodore Rooseveltt ezeket az írókat „szemétben turkálónak”. Az elnevezés a XVII. századi angliai puritán prédikátor John Bunyon *A zarándok útja* című (*The Pilgrim's Progress, from This World to That Which is to Come*, 1678) könyvéből származik. E műben számos jelképes figura között az ember is szerepel, aki inkább a földi szemétben, ganéjban turkál (*rake muck*) ahelyett, hogy lelki megigazolással törődne.²⁵

Követői, rajongói és ádáz ellenségei Upton Sinclairnek politikai, filozófiai és esztétikai megítélésében egyaránt szép számmal akadnak. A legnagyobb vitákat politikai nézetei és művészetében megvalósított esztétikai elvei váltották ki, s erre Sinclair maga is

szolgáltatott okot. Rendkívül ellentmondásos személyiség: antikapalista, de ellenzi a társadalom forradalmi átalakítását; a munkásosztály iránt feltétlen rokonszenvet érez, de a munkásmozgalmat nem érti; keresztényszocialista utópizmus és egyben szélsőséges egyház- és vallásellenesség jellemzi; rokonszenvvel tekint a fiatal Szovjetunióra, majd gyanakvásig menő idegenkedése szovjetellenességbe csap át, de szocialistának vallja magát és mindig kiáll a kommunisták mellett. Sinclair egész életművének legszembetűnőbb ellentmondása: antikapalista, de a társadalmi változást reformok segítségével, a tőke bevonásával képzei el, ez pedig utópizmus. Az azonban vitathatatlan, hogy a kapitalista országokban nincs még egy olyan író, aki életével és életművével oly kitartóan és eredményesen szolgálta volna a szocializmus ügyét, mint Upton Sinclair tette. Az ellentmondás okát Lenin fogalmazta meg: „Sinclair érzelmi szocialista, elméleti képzettség nélkül.”²⁶

A 20-as évek második felétől a Népszavában is felvetődött Sinclair ideológiai hovatartozásának kérdése. A lap 1926. január elsejei számából értesülünk arról, hogy az író első könyveinek megjelenése után az amerikai nagy hírlapkiadók azzal próbálták a „nagy söprögető” műveinek hatását gyöngíteni, hogy kétségbe vonták Sinclair szocialista mivoltát. Egyszerűen üzleti fogásnak minősítették minden írásának célzatát, szocializmusát pedig a mindenáron érvényesülni akarás beteges tünetének tartották. Azt hirdették, hogy távol áll a munkásmozgalomtól, s a munkások is gyanakodva néznek a „túlso partról” érkezőre. A vádaskodásnak Jack London Sinclair védelmében írt levelei vetettek véget. „Ezekben a levelekben egy nagy író hajtja meg elismerése zászlóját egy másik nagy író és egyben az egész lelkével szocialista harcos, egy másik ugyancsak jó és meggyőződéses szocialistának tartott harcos előtt. Jack London megvetéssel utasította vissza a Sinclairt ért igaztalan és hamis vádakát, amelyek azóta sohasem merültek föl többé. A hírlapkiadó trösztöknek el kellett ismerniük, hogy a szocialista gondolatnak Sinclairben kemény tollú, veszedelmesen őszinte hirdetője támadt.”²⁷

Pár nap múlva Braun Soma Sinclairt „a szocialista eszme egyik nagy zászlóvivője”-nek nevezte a Népszavában megjelent cikkében. Braunt Sinclair, a polgári felvilágosodás legnagyobb alakjára, a francia forradalom egyik eszmei vezérére, Voltaire-re emlékezteti, aki egész életét szintén az előítéletek, a megcsontosodott vélemények, a társadalmi igazságtalanságok megszüntetése szolgálatába állította. A következő sorokban összegezte politikai jelentőségét: „Sinclair a proletáriátus felszabadításáért harcol, de mert marxista tudása fölsímtette vele ennek a fölszabadító hadjáratnak minden nehézségét, kétfelé néz: kíméletlen éllel leplezi a hatalmon lévő osztályok minden gyarlóságát és vétkét, és tudatossá, a maga világtörténelmi szerepét ismerővé akarja tenni a dolgozókat.”²⁸

1930. április 20-án a Népszava „Figyelő” irodalmi mellékletében rövid, de Upton Sinclair művészetének lényegét, célját helyesen megfogalmazó tanulmány jelent meg Amerika Zolája: Upton Sinclair címmel. Itt olvashatjuk Sir Arthur Conan nálunk Conan Doyle néven ismert író elismerő Sinclair-értékelését és Sinclairnek Doyle-hoz intézett levelét. Levele egész írói munkásságának pontos magyarázata, amely csak egy célt ismert: küzdelem a kapitalizmus ellen. A cikk bátor szocialista harcosnak mutatja be az író, aki „a harcot Amerikában vívja meg, minden támasz és segítség nélkül, mert igazi hátvédje most sem Amerika, hanem Európa dolgozó népe.”²⁹ Írói programjának megvalósítása „harcot és leleplezést jelent, álarcok leszaggatását és fanatikus hitet a kapitalista gazdasági renddel ellentétes és azt fölváltani hivatott szocialista világrendben. Upton Sinclair a nagy leleplező, aki ott harcol a kapitalizmus ellen, ahol az a legerősebb.”³⁰

„Upton Sinclair, az amerikai társadalom lelkiismerete, aki a nagykapalista Amerikában a megalkuvás nélküli tiszta szocializmust képviseli”³¹ – olvashatjuk abban a

cikkben, amely felsorolja azokat a nehézségeket és akadályokat, amelyekkel lehetetlenné akarták tenni az író programja megvalósításában. A kiadók nem vállalták könyvei kiadását – nyomdát állított fel magának. Nem biztosítottak papírt könyvei kiadásához – vékony csomagolópapíron nyomtatta ki regényeit és tanulmányait. A cenzúra elkobzással fenyegette meg a *Petrőleumot*, – forgalomba hozta a híres fügefaleveles kiadást. A polgári lapok nem közöltek műveiről bíráló ismertetéseket, visszautasították hirdetéseit – a világot átfogó levelezéssel adta hírül újabb könyveinek megszületését.

A cikkekből és idézetekből kitűnik, hogy a Népszava a 20-as és 30-as években határozottan kiállt Upton Sinclairnek szocialista íróként való népszerűsítése és értékelése mellett.

3.3 Az irodalmi útjára induló Upton Sinclair Jack London követője, de sem a stílus szépségében, sem a lélekábrázolás árnyaltságában nem éri utól mesterét. Nem is él benne a szépség kifejezésének vágya, nem sokat törődik a szereplők érzés- és gondolatvilágának árnyalt ábrázolásával. Sinclair tudatos irányregény író, akinek eszköze az irodalom, de célja mindig kifejezetten társadalmi, politikai és morális cél. A haladó eszmei-világnézeti tartalom nem mindig párosul kellően művészi formával. Próza stílusa gyakran jellegtelen, színtelen, zsurnalisztikus. A formát feláldozza a cél érdekében, vállalja az esztétizáló és l'art pour l'art elvet valló irodalmárok lekicsinylő kritikáját s regényeiben tudatosan alkalmazza, irodalomelméleti írásaiban megfogalmazza saját esztétikáját.

Az irányzatnak mind az Egyesült Államokban, mind Magyarországon sok bírálója, de sok követője is volt. A magyar kritikai irodalomban a célzatos irodalmat a polgári folyóiratok és irodalmárok lenézően elvetették, a munkásirodalom képviselői viszont követendő elvnek tartották. A Népszava, amely a proletárművészet terjesztésének és népszerűsítésének legjelentősebb fóruma volt a két világháború között, Upton Sinclairt a proletáriradalom legnagyobb írójának tartotta.

A lap „Figyelő” irodalmi mellékletében az olvasók bevonásával vitát indított a proletárművészetről, annak pontos meghatározásáról. Az egész vitát Upton Sinclair indította meg az *Irodalomtörténete (Mammonart, 1925)* című művével, amelyben szigorú bírálatot mondott a művészet elvei fölött és kísérletet tett a művészet igazi lényegének megfogalmazására. A vitába sokan bekapcsolódtak, több definíció született. Alice Rühle Gerstel meghatározásában Sinclair művészetét tartotta példaadónak: „A proletárművészet nem más, mint forradalmi, szocialista agitáció. A legjobb példa rá Upton Sinclair regényei és irodalmi elmélete. Ez a meghatározás pontos visszája a polgári l'art pour l'art elvnek, mely szerint az igazi művészetnek semmi köze sincs a politikához. Ebben a meghatározásban benne van az is, hogy minden művészet propaganda.”³²

A proletárművészetről indított vitát Upton Sinclair írása zárta le a Népszava 1929. november 17-i számában. Szerinte kora embereinek teljesen hibás nézetei vannak a művészetről, a szépség fogalmáról és a művészi értékről. A helyes értékítélet kialakításában hat nagy „művészi hazugság” akadályoz meg:

„Első hazugság: A művészet a művészetért van. A művészet végső célja és a művész egyetlen, igazi feladata a forma. Ez a hazugság, megrokkant művészek védekezése és ahol uralkodik, ott nemcsak a művészet, hanem az a társadalom is elfajzott, amelyben hitele van.

Második hazugság: a nagyképűek hazugsága, akik azt állítják, hogy a művészet csak a kiváltságosaké és csak kevesek és nem a tömegek számára hozzáférhető. Ezzel szemben a nagy művészetet – kevés kivétellel – mindig megértette a nép és a nagy művészek mindig hatottak a tömegekre.

Harmadik hazugság: a művészi hagyomány hazugsága, az a felfogás, hogy az ifjú művészeknek régi példákhoz kell ragaszkodniuk és csak a klasszikusoktól tanulhatnak.

Ezzel szemben tény, hogy igazán életképes művészek maguk teremtenek formát maguknak és hogy a mai művészi technika fölötté van a régebbi idők művészi technikájának.

Negyedik hazugság: a művészi dilettantizmus hazugsága, amely szerint a művészet célja a szórakoztatás, elterelés a szürke hétköznapiokból. Ezt a hazugságot szellemi alacsonyabbrendűség hozta létre, mert a művészet igazi célja a valóság megváltoztatása.

Ötödik hazugság: A művészetnek semmi köze az erkölshöz. Természetesen nem lehet megakadályozni a művészt abban, hogy erkölcsi kérdésekkel is ne foglalkozzon, mert végső fokon minden kérdésnek erkölcsi oldala is van.

Hatodik hazugság: Az igazi művészet kizárja a propagandát és semmi köze a szabadság és igazságosság kérdéseire. Ezzel szemben állítjuk, hogy minden művészet egyben propaganda, mindig és elkerülhetetlenül propaganda, amely néha tudattalan, de nagyon gyakran tudatos.³³

Sinclair szerint azok a művészek és kritikusok, akik azt állítják, hogy az igazi művészet nem fér össze a propagandával, ezzel semmi mást nem mondanak, mint azt, hogy csak a maguk propagandáját tartják művészetnek.³⁴

A művészet sinclairi meghatározása a következő: „Az élet olyan feltüntetése, amint azt a művész egyénisége fölfogja. Hat más emberekre, mert előidézi bennük érzéseik, meggyőződéseik és cselekvéseik megváltoztatását.”³⁵ Megkülönböztette a művészetet a nagy művésztől: „Nagy műalkotásokat akkor teremtünk, amikor valóban jelentős, az életre fontos propagandát üznek a mindenkor művészi formában lehetséges legnagyobb tökéletességgel.”³⁶

A Népszavában Braun Soma hívta fel először a figyelmet Sinclair célzatos irodalmi tevékenységére és irányregényeire, amelyek szocialista világnézetéből fakadtak és a polgári kritika támadásának célpontjai voltak. „Sinclair szocialista író... Ez a megállapítás egyszerre eldönti viszonyát nemcsak a polgári irodalomhoz, hanem a polgári társadalomhoz is, de egyben kiteszi az irodalmi kritika egyik legsúlyosabb vádjának, annak, hogy munkái célzatosak és nem szolgálják minden fenntartás nélkül a célzatokat nem ismerő igazi művészetet. Sinclair valóban célzatokat követ írásában, célzatai a szocialista világszemléletből fakadnak, a nézőpont, amelyből a világot és az embereket vizsgálja, a marxista szocialista nézőpontja. Minden munkáját egy határozott céllal írja: a proletáriátus felszabadításáért.”³⁷

Sinclairt purifikáló naturalizmusa, pontos és lelkiismeretes dokumentáltságra való törekvése miatt tartotta Conan Doyle az egyik legnagyobb regényírónak. „Nagy élvezettel olvastam végig Upton Sinclair Bostonját. Azóta úgy tekintek rá, mint a világ egyik legnagyobb regényírójára, Amerika Zolájára, aki megdöbbenő erővel tudja írói céljai szolgálatába állítani a tényeket. Azt hiszem, szinte mániákusa megállapodott társadalmi rendünk és törvényeink elleni küzdelemnek, de mélyen járó, önzetlen lelke átvilágítja minden munkáját.”³⁸

Jóval később Erdődy János, Babits Mihály új könyve, az Írók a két háború közt kapcsán szükségesnek tartotta határozott formában tisztázni a kétféle író közötti különbséget. Babits ugyanis azt állította, hogy „az irodalom nem politika s nem tűri a politikai gondolkodást. Itt nincs szó rohamcsapatokról és történelmi pillanatokról. Itt csak jó és rossz írókról van szó.” Erdődy János szerint az író és propagandista megjelölés nem jelent esztétikai értékbeli összehasonlítást. Az esztétikai értékelést a két csoportba osztástól teljesen függetlenül kell elvégeznünk. Mindkét fajta alkotó lehet jó vagy rossz író, mindkettő munkájának előjele is kétféle lehet. Mind az író, mind a propagandista lendülhet reakciós és haladó irányba is. Anatole France is jó író, Upton Sinclair is az, mégis France író, Sinclair pedig propagandista. Erdődy a két alkotó közötti különbséget is megmutatta: „A propagandista fegyelmezetten, hideg ésszel alkot. Nem fut utópiák felé,

nem omlik gyönyörtől ájultan az „örök emberi” kába mámorába, nem akarja angyallá változtatni az embert, csak igazabb emberré formálni. Nem akar a földön paradicsomi kertet, hanem étellel teljes, embernek való társadalmat, az elérhetetlen célok és mérhetetlen ugrások hirdetésével nem szegődik visszatartó erők szolgálatába. Munkájának végcélja nem a szép, hanem a hatások és reagálás ellentétének összeműködésében, a változásban fejlődő olvasó, aki propagandájának alanya és tárgya egyben.”³⁹

Upton Sinclair az amerikai irodalom történetét a *A pénz diktál (Money Writes!, 1927)* című művében írta meg. A könyv magyar fordításban nem jelent meg, a Népszava a berlini Malik Verlag német nyelvű kiadásáról közölt recenziót 1930-ban.⁴⁰ Sinclair saját írói pályafutásának történetéhez fűzte az egymás után következő irodalmi irányzatok és írók kritikai méltatását. Irodalomtörténete is leleplező alkotás, Sinclair kimutatta, hogy az irodalmat is az amerikai nagytőke tartotta hatalmában.

Irodalomról írt másik könyve 1925-ben jelent meg, amelyet elég későn, 1937-ben fordított le Benamy Sándor Upton Sinclair *Irodalomtörténete* címmel. A könyv megjelenésekor a Népszava március 23-i száma⁴¹ övid ismertetést adott. Sinclair a világirodalom képviselőit két csoportra osztotta részben származásuk alapján, részben azon az alapon, hogy az a kor, amelyben éltek, „reakciós” volt-e. Kiindulási alapja az, hogy az irodalom mindig propaganda: van pozitív és negatív előjelű propaganda, nyílt és áttételes céliródalom. A 30-as években marxistának tekintett amerikai kritikusok egy része elégedetlenül fogadta Sinclair mereven determinista szemléletét.⁴² Bár művét a történelmi materializmus szellemében írta, az írók csoportosítása ellentmond annak. Az egyes korok jelenségeit történelmietlenül ítélte meg, a művészetet és eredményeit mindig egészen közvetlenül a gazdasági körülményekből származtatta: történelmi materializmusa mechanikus, vulgáris.

3.4 Upton Sinclair 1930-ban írta a *Hajsza a pénz után (Mountain City)* című regényét. A regény megírásáról az író levélben értesítette a Népszava könyvkereskedését.⁴³ Levelében a következőket írta regényéről: „A *Mountain City* elbeszéli Jed Rusher történetét, aki egy baromfityénysző bérésének kunyhójában született, és alighogy felnőtt, cukorrépa-termelésnél dolgozott, de amíg a nehéz répavágókést forgatta, gazdagságról és könnyű életről álmadozott és a nagyság lángja fellobbant lelkében. Jed ettől kezdve könyökökkel utat tört magának a társadalomban, betolakodott egy milliomos házába, feleségül vett egy kiváltságos osztályból való leányt, és nem volt még harmincéves, amikor ötvenmillió dollár fölött rendelkezett.” Megírta azt is, hogy mint legtöbb regényének, ennek is valóságban megtörtént, egy amerikai gyermekbíróság jegyzőkönyvéből vett esemény volt az alapja. 1930-ban és 1931-ben a regényről öt könyvismertetés jelent meg a Népszavában, mindegyik jelentős irodalmi alkotásnak tartotta, de csak tartalmi ismertetésre szorítkozott.⁴⁴ A regényt Braun Soma fordításában *Hajrá, Jed!* címmel 1931-ben, 119 részben folytatásokban közölte a napilap.⁴⁵ Könyvalakban csak 1933-ban *Hajsza a pénz után* címmel jelent meg a Nova gondozásában.

Az 1931-ben írt *Római látomás (Roman Holiday)* című regény könyvismertetését nem sokkal az angol nyelvű kiadás megjelenése után olvashatjuk a Népszavában.⁴⁶ Sinclair egy Amerikában lejátszódó eseménysorozatot vetít vissza Rómába, a pun háborúk utáni időkbe. Megkezdett története ugyanúgy folytatódik, és ugyanúgy jut el tragikus befejezéséhez az ókori Róma társadalmában, mintha ugyanott kezdődött volna el és a főhős, Luke Faber nem az író, hanem a Gracchusok kortársa lett volna. Az érdekes ötlet feldolgozása csak akkor hathat a meggyőzés erejével, ha alapvető hasonlóságok vannak a két társadalom között. A hasonlóság valóban riasztó. Amerika társadalma, osztályokra tagoltsága, osztályharcai és szellemisége alapján véve ugyanaz, mint amilyen Rómáé volt a punok leverése után. Ma kapitalisták, akkor patríciusok, ma proletárok, akkor plebejusok,

ma „tisztavérű” amerikaiak, akkor ősi eredetükre büszke római polgárok, ma tudományos szocializmus, akkor a Gracchusok agrárszocializmusa, ma autó, akkor kocsiversenyek. A történelem megismétlődik. Luke Faber betegágyán visszazárl a múltba, és nem tudja, hogy melyik a valóság és melyik az álom. Sinclaire itt is elsősorban regénye társadalmi problémái érdeklik. A regény témája szerint az amerikai köztársaság ott áll, ahol Róma állt Carthago lerombolása, Tiberius és Gracchus meggyilkoltatása idején. Az író Róma sorsára figyelmeztet.

Családjában, baráti körében és tágabb környezetében sok olyan példa állt Sinclair előtt, amely az alkoholt gyűlölt ellenségévé tette, fanatikus absztinenssé, a prohibíciós törvény lelkes támogatójává vált. Szemében az alkoholfogyasztás nem egyéni, hanem társadalmi kérdés. 1925-ben a Népszava hasábjain fejtette ki véleményét az észak-amerikai alkoholtilalomról. „... Az alkoholt méregnek tartom. Ha csak az egyénnek ártana, mindenkire rá lehetne bízni, akar-e fogyasztani vagy nem. Minthogy azonban az emberből gyakran veszedelmes gonosztevényt vagy lelki beteget csinál, és az utódokra is káros, veszedelmet jelent a társadalomra, éppen ezért a társadalomnak ugyanúgy joga van törvényben megtiltani az alkoholfogyasztást, mint a betörést vagy a lopást.”⁴⁷ Az alkoholtólke uralmáról, a „szárazok” és „nedvesek” harcáról írt a *The Wet Parade* (1931) című regényében, amely *Alkohol* címmel 1933-ban jelent meg Magyarországon. A könyvben „a sinclairi ábrázolásművészet erejénél fogva ott komorlik a háttérben az alkoholtólke egyelőre legyőzhetetlen hatalma, amely embereket, sorsokat, osztályokat tesz tönkre és amely arra is elég erős, hogy az egész világ közvéleményét megtévessze és félrevezesse a prohibícióra vonatkozóan.”⁴⁸

A szocializmus tanainak terjesztése és a szociáldemokrata könyvtárak működése szempontjából különösen nagy jelentősége volt a Népszava kiadónak. A munkáskönyvtárak elsősorban azokat a könyveket szerezték be, amelyek e kiadónál jelentek meg. A könyvtárak jelentős feladatot teljesítettek a munkásság politikai és szellemi nevelésében, a mozgalom pedig szervezeten igyekezett gondoskodni a munkáskönyvtárosok képzéséről, hogy biztos érzékkel válasszák ki könyvtáraik számára a magyar és világirodalom legjavát. Tekintettel a fontos kulturális feladatra, a munkáskönyvtárosok részére előadásokat és könyvtáros szemináriumokat indítottak. A Népszava is jelentős helyet szentelt e kérdéssel foglalkozó cikkek számára. A napilap szerint a szocialista nevelés egyik eszköze a szocialista szépirodalom, ezen a területen elsősorban Upton Sinclair propaganda-regényeit ajánlotta az olvasóknak, a könyvtárosoknak pedig szocialista irodalomtörténetek tanulmányozását javasolta, különösen Sinclair két művét, *Irodalomtörténetét* és *A pénz diktál* című könyveket, amelyek „az egész világ irodalmát osztályharcos, szocialista szempontból mérlegelik.”⁴⁹

A könyvtárosokra nagy munka hárult a könyvvállomány összeválogatásában, beszerzésében. A budapesti és a Budapest környéki munkáskönyvtárosok munkaközössége egy mintakönyvtár jegyzékét dolgozta ki, amely azokat a legfontosabb könyveket sorolta föl, amelyeket a munkáskönyvtáraknak elsősorban kellene beszerezni. A könyvtárosok és a munkásolvasók irodalmi ízlését és érdeklődését mutató felmérés statisztikai adatai azt bizonyították, hogy a 40-es években Upton Sinclair a legnépszerűbb, legolvasottabb, a szocialista tanítások szempontjából egyik leginkább ajánlott író volt.⁵⁰

Upton Sinclair magyarországi fogadtatásának második korszakában, az 1920-tól 1945-ig tartó időszakban, az író és műveinek esztétikai, politikai és irodalompolitikai valamint világnézeti hatásáról, az író művészetének lényegéről számos tanulmányt, kritikát, könyvismertetést és cikket közölt a Népszava. A nagyobb lélegzetű értékelések mellett több hírközlés és tudósítás foglalkozott az íróval, amelyek a fogadtatás szempontjából fontos adalékok: 1929-ben a *Petróleum* című regény elemzéséből irodalmi pályá-

zatot hirdettek,⁵¹ ugyanebben az évben *Az ács fiának hívnak* egyik jelenete képrejtvény-pályázaton vett részt.⁵² A sok helyes megfejtőből sorsolással került ki az első három helyezett, akik jutalma a regény díszkötéses példánya volt. A nagy érdeklődést mutatja, hogy külföldiek is részt vettek a pályázaton, a második helyezett Sarajevóból, a harmadik Buenos Airesből való. Értesülünk a jugoszláv diktatúra szocialista irodalom ellenes intézkedéseiről, munkáskönyvtárak bezáratásáról, haladó írók könyveinek letiltásáról, Upton Sinclair is indexre került.⁵³ Megtudjuk azt is, hogy a The New York Public Library nevű nagy közkönyvtár egyre több Népszava-kiadvánnyal gazdagodott, s legújabb szerzeményei között szerepelt a *Petróleum* és a *100%*.⁵⁴ Százkötetes kis könyvtárat jutalmazott a Népszava annak, aki legalább ötven új előfizetőt szerzett a napilapnak. A száz könyv között négy Sinclair-regény volt. (*Az özönvíz után, 100%, Az ács fiának hívnak, Petróleum*).⁵⁵ A bécsi világhírű munkáskönyvtárakat tisztogatták a Heimwehr-fasizmus emberei, Morus Utópiájával együtt Upton Sinclair könyvei is lekerültek a könyvtárak polcairól.⁵⁶ Féja Géza és Kovács Imre könyveinek elkobzása és elítélésük miatt levélben tiltakozott a League of American Writers nevű íróegyesület a washingtoni magyar követségen, az aláírók között szerepelt Upton Sinclair neve is.⁵⁷ Felháborodását fejezte ki a Népszava, hogy Sinclair egyik könyvét a nyilas könyvkereskedés kirakatába tette.⁵⁸

Az író magyarországi fogadtatásának második korszakában, különösen 1929 és 1931 között – nemcsak a Népszavában, hanem a többi hazai folyóirat kritikai értékelésében is – Upton Sinclair művei, a legkeresettebb, leghatásosabb és legnépszerűbb világirodalmi alkotások közé tartoztak, főként a munkásolvások körében. Hatvanadik születésnapjára írt cikk ennek a korszaknak tömör, átgondolt méltatása: „Szocialista író, nemcsak öntudatlanul, hanem nyíltan, a maga szocialistaságát minden írásában hirdetve. Regényíró, újságíró, társadalompolitikus és legkiválóbb alkotásaiban legtöbbször mindhárom szerepében egyszerre lép az olvasó elé. Regényei óriási riportok, leleplezések, társadalompolitikai tanulmányok, amelyek mindig a modern élet nagy sebeire irányítják a figyelmet.”⁵⁹

4. Az író fogadtatásának harmadik korszaka 1945-től számítható. Upton Sinclair művészetének ellentmondásokkal terhes megítélését találjuk a Népszavában. 1940-ben kezdett a világirodalom egyik leghosszabbra tervezett regényciklusába, a világszerte nagy sikert aratott *Lanny Budd*-sorozatba. Mint irodalmi mű alatta marad legjobb alkotásainak, az olvasók viszont mohón falták a történelmi dokumentumok alapján megírt, évenként megjelenő újabb vastkos köteteket.

A sorozat három könyvéről írt könyvismertetést a Népszava (*Letűnt világ/World's End*, 1940), *Tág a kapu* (*Wide ist the Gate*, 1943), *Az elnök ügynöke* (*Presidential Agent*, 1944.).⁶⁰ A cikkek főleg tartalmi ismertetést adnak, nagy sikerű, jelentős ártásoknak ítélik a regényeket főként a témaválasztás és Sinclair írásművészete miatt.

A felszabadulás után a könyvtármunka legfontosabb feladata a tömegek szocialista nevelése volt. 1949-ben közölte a Népszava, hogy a szakszervezeti és munkáskönyvtárakban nagy selejtezéseket végeztek, hogy marxista-leninista művek, természettudományi munkák és a haladó szépirodalom klasszikusai és modern írói jussanak el az olvasókhoz. A munkások között ebben az időben is nagy közkedveltségnek örvendett Upton Sinclair.⁶¹ A Szabó Ervin Könyvtár közlése alapján is a legolvasottabb írók közé tartozott, különösen a fiatalok között.⁶²

1946. június 28-án nyílt meg a Nemzeti Múzeumban az Egyesült Államok budapesti képviselete által rendelkezésre bocsátott fényképek kiállítása az USA életéről. Gazdag képanyag mutatta be az ország természeti szépségeit, városait, a mezőgazdaság és ipar eredményeit, a politikai és kulturális élet jelentős személyiségeit. Ott láthattuk az

amerikai irodalom nagy íróinak fényképcsarnokát is. A Népszava azonban kifogásolta, hogy néhány haladó író fényképét nem állították ki. Ezek közé tartozott Upton Sinclair is, pedig „világszerte, nálunk is számon tartja őket minden olvasott ember, s számon tartja őket, mint írókat és költőket, akik tudnak és mernek az igazság szemébe nézni.”⁶³

Ries István igazságügyminiszter 1949. január 14-én előadást tartott a MDP Politikai Akadémiáján „Amerika igazi arca” címmel a Kossuth Filmszínházban. Beszért az amerikai propagandáról, annak demokrácia-ellenességéről, az USA gazdaságáról és gazdaságpolitikájáról, a négerség elnyomásáról és a mezőgazdasági és ipari munkásság helyzetéről. A társadalom árnyoldalainak elemzése után, a haladásért küzdő erőkről is megemlékezett: „Nem lennénk azonban igazságosak a haladó amerikaiakkal szemben – állapította meg Ries István –, ha nem mondanánk meg azt is, hogy vannak, méghozzá egyre többen, akik a kommunista mozgalom vezetésével tudományos, irodalmi és művészeti téren harcolnak a sötétség ellen. Ott volt a Nobel-díjas és fiatalon elhunyt Dreiser, Dos Passos, Upton Sinclair, Sinclair Lewis, Hemingway és még sokan mások.”⁶⁴

Három hónappal az igazságügyminiszter előadása után hosszú cikk jelent meg a Népszavában a következő címmel: Upton Sinclair – halálgyárosok szolgálatában.⁶⁵ A magyar irodalompolitikában uralomra jutott sematizmus első hulláma elsodorta Upton Sinclairet. A dogmatikus, tudománytalan, igaztalan cikk megállapításai csak olyan író tollából származhattak, aki igen sekélyes ismeretekkel rendelkezett a sinclairi életműben. A dagályos fogalmazású írás nem irodalomkritikai szempontok alapján elemzte, hanem durva rágalomokkal próbálta megsemmisíteni az író. Ingadozó álírónak, gerinctelennek, törtetőnek, elvtelennek és szemérmetlennek, „a hanyatló kapitalista kultúrában elromlott férges írónak” nevezte, akit „a magyar középosztály, mint haladó, sőt forradalmár író” tisztelt. Sinclair „jellegzetesen amerikai kórtünet, csak jelentéktelenül különbözik a Sartre-k, Malraux-k különféle változataitól, akik mind magukon viselik és terjesztik a pusztító, rothadó burzsoá környezet miazmait.”⁶⁶ A cikk írója meghazudtolta azoknak a műveknek az igazi értékét is, amelyeken szocialista munkások generációi nőttek föl s azt a regényét, amely az amerikai irodalomban először szimpatizált a Szovjetunióval. „A cél mindig egyéni előrejutása, karrierje. A többi, köztük a szocializmus is csak eszköz az isteni cél eléréseért. Ezt az önös, karrierista célt szolgálták azok a regényei is, amelyek »leleplezésekkel« ismertséget adtak szerzőjüknek. A *The Jungle*-re, a *Száz százalékra*, a *Jimmie Higginsre*, a *Bostonra* gondolunk. Upton Sinclair kettős hasznot húzott ezekből a regényekből: először népszerűséget szerzett, mint »baloldali« író, másodsor védőpajzsként tartotta maga előtt ezt a népszerűséget, amikor a reformizmus és opportunizmus ígéit hirdette...”⁶⁷ Politikai nézeteiről azt állította, hogy Sinclair magáévá tette a hitleri „újrend” gondolatát.⁶⁸

A bírálatot a *Lanny Budd* riportregénye váltotta ki, amelynek főhőse az Egyesült Államok mindenkori hivatalos politikájának ad hangot, kezdetben rokonszenvez a Szovjetunióval, későbbi kötetekben azonban szovjetellenessé válik.

Az üzemi könyvtárak könyvállományának selejtezéséről olvashatunk a Népszavában. Upton Sinclair könyvei is a nem kívánatos olvasmányok közé kerültek. „Upton Sinclair, az imperialistákkal paktáló áruló író valamennyi könyve két példányban foglal helyet a könyvszekrényben. A könyvtáros úgy nézi a katalógust, mint valami szörny-született. Egyre-másra rakja sülyesztőbe a kihúzott fasiszta, félfasiszta, lélekrontó és egyéb polgári fércműveket.”⁶⁹

Tíz évig nem találkozunk Upton Sinclair névvel a Népszavában. A súlyos támadások után Bizám Lenke adta vissza az író becsületét nyolcvanadik születésnapjára írt tanulmányában. A nagy hatású, harcos író üdvözölte, aki „a profitduzzasztás folyamatát oly megrázó erővel leleplező művekkel ajándékozta meg a nemzetközi munkás-

mozgalmat.”⁷⁰ Bizám szerint Sinclair nem állt szemben a munkásmozgalommal, bár szocialistának tartotta magát, a mozgalom lényegét nem tudta megérteni, makacsul ragaszkodott a „békés belenövés”, a reformok útján való változtatás gondolatához, ezért eltávolodott tőle. Ezzel magyarázható a *Lanny Budd*-sorozat megírása is. Elévülhetetlen irodalmi és politikai érdemeit kétségbe vonni azonban nem lehet. „A politikai eseményekre éberen reagáló, önmagát nem kímélő, szakadatlan harc és hamis konklúziók – ez a kettősség jellemzi Upton Sinclairnek a társadalmi igazságtalanság elleni küzdelemre szentelt életét. Igen, következtetései a valósághoz képest szubjektívek, de a kép, amit nagy leleplező regényeiben a kapitalizmusról festett, objektív és hat évtizedeken át, sok-sok kizsákmányoltnak segített szerte a világon, hogy megtegye az első lépéseket a valóságot konklúzióiban is híven tükröző marxizmus megismeréséhez.”⁷¹

A Népszava 1968. november 27-i száma közölte, hogy 26-ra virradó hajnalban kilencvenéves korában elhunyt Upton Sinclair. Rajk András nekrológiájában kegyelettel emlékezik meg a hosszú, küzdelemes, tévedésektől nem mentes író életéről, aki sohasem vált nemes elvei árulójává. Felmenti a lezárult, megcáfolt hamis per alól, amely személyét, becsületét, emberségét kikezdte. „Soha nem található az aljasság, az ember-telenség oldalán – az ellenkező oldalon mindig. Nem is csak regényeivel, életvitelével, az íráson kívüli tetteivel is a dolgozó emberek nagy harcosai közé emelkedett.”⁷²

Az öreg író nem sokkal halála előtt nyilatkozott a New York Herald Tribune-ben. Záró mondata az volt: „Megtettem mindent, amit tettem.” Igazat mondott.

JEGYZETEK

- [1] A dolgozat anyaggyűjtési területe, forrásvidéke kizárólagosan a Népszava napilap OSZK-ban található teljes sorozata 1900–1976-ig. A szerzőnek nem volt módjában igénybe venni a nevezett napilap saját házi irattárát, mely feltételezhetőleg gazdag Upton Sinclair anyagot tartalmazott, mivel az részben a háborúk folyamán elpusztult, ami pedig abból megmaradt, az jelenleg nem hozzáférhető a kutatók számára.
- [2] A húströsztkö botránya. Népszava, 1906. XXXIV. évf. 131. sz. 6–7.
- [3] Uo. 7.
- [4] A húströsztkö panamája. Népszava, 1906. XXXIV. évf. 134. sz. 8.
- [5] Az amerikai húströsztkö botránya. Népszava, 1906. XXXIV. évf. 140. sz. 4.
- [6] Uo. 4.
- [7] Megbűntetett élelmiszerhamisítók. Népszava, 1906. XXXIV. évf. 137. sz. 8.
- [8] Amerikai húsbotrány. Népszava, 1906. XXXIV. évf. 114. sz. 7.
- [9] Upton Sinclair jelöltsége. Népszava, 1906. XXXIV. évf. 259. sz. 6.
- [10] Sajtópör egy regény miatt. Népszava, 1908. XXXVI. évf. 221. sz. 3.
- [11] Népszava, 1913. XLI. évf. 39. sz. – 65. sz.
- [12] Népszava, 1913. XLI. évf. 122. sz. – 215. sz.
- [13] –: Upton Sinclair. Beszélgetés az íróval. Népszava, 1913. XLI. évf. 39. sz. 12.
- [14] (ky.): Upton Sinclair: Kutató Sámuel. Népszava, 1920. XLVIII. évf. 34. sz. 5.
- [15] –: Jack London. Népszava, 1926. LIV. évf. 1. sz. 4.
- [16] Braun Soma: Upton Sinclair: Az ács fiának hívnak. Népszava, 1926. LIV. évf. 7. sz. 8.
- [17] Népszava, 1927. LV. évf. 178. sz. – 213. sz.
- [18] Amerika Zolája: Upton Sinclair. Népszava, 1930. LVIII. évf. 90. sz. „Figyelő” irodalmi melléklet, 5.
- [19] Népszava, 1928. LVI. évf. 20. sz. – 165. sz.
- [20] Népszava, 1928. LVI. évf. 18. sz. 13.

- [21] Népszava, 1931. LIX. évf. 134. sz. „Figyelő” irodalmi melléklet, 5.
- [22] –: Upton Sinclair ötvenéves. Népszava, 1928. LVI. évf. 213. sz. 7.
- [23] Uo. 7.
- [24] Uo. 7.
- [25] Országh László: Az amerikai irodalom története, Budapest, Gondolat, 1967. 259.
- [26] Lenin: Az irodalomról. Bp., Szikra, 1949. 147. Az angol pacifizmus és az elmélettől való idegenkedés. 1915.
- [27] –: Jack London. Népszava, 1926. LIV. évf. 1. sz. 4.
- [28] Braun Soma: Upton Sinclair: Az ács fiának hívnak. Népszava, 1926. LIV. évf. 7. sz. 8.
- [29] –: Amerika Zolája: Upton Sinclair. Népszava, 1930. LVIII. évf. 90. sz. „Figyelő” irodalmi melléklet, 5.
- [30] Uo. 5.
- [31] –: Upton Sinclair levele. Népszava, 1930. LVIII. évf. 112. sz. „Figyelő” irodalmi melléklet, 5.
- [32] –: Mi a proletárművészet? Népszava, 1929. LVII. évf. 175. sz. „Figyelő” irodalmi melléklet, 6.
- [33] Upton Sinclair: Mi a proletárművészet? Népszava, 1929. LVII. évf. 262. sz. „Figyelő” irodalmi melléklet, 2.
- [34] Vö. Lukács György: Szabad vagy irányított művészet? Fórum, 1947. II. évf. 4. sz. 250–268.
- [35] Upton Sinclair: Mi a proletárművészet? Népszava, 1929. LVII. évf. 262. sz. „Figyelő” irodalmi melléklet, 2.
- [36] Uo. 2.
- [37] Braun Soma: Upton Sinclair: Az ács fiának hívnak. Népszava, 1926. LIV. évf. 7. sz. 8.
- [38] –: Amerika Zolája: Upton Sinclair. Népszava, 1930. LVIII. évf. 90. sz. „Figyelő” irodalmi melléklet, 5.
- [39] Erdődy János: Író és propagandista. Népszava, 1941. 69. évf. 123. sz. 12.
- [40] –: Upton Sinclair: Das Geld schreibt. Népszava, 1930. LVIII. évf. 261. sz. „Figyelő” irodalmi melléklet, 7.
- [41] –: Megjelent Upton Sinclair irodalomtörténete. Népszava, 1937. 65. évf. 67. sz. 4.
- [42] Kretzoi Miklósné: A marxista kritika fejlődése az Egyesült Államokban (1900–1940). Kézirat.
- [43] –: Upton Sinclair levele. Népszava, 1930. LVIII. évf. 112. sz. „Figyelő” irodalmi melléklet, 5.
- [44] Upton Sinclair levele. Népszava, 1930. LVIII. évf. 112. sz. „Figyelő” irodalmi melléklet, 5.
- : Legenda arról az emberről, akinek minden sikerült. Népszava, 1930. LVIII. évf. 134. sz. „Figyelő” irodalmi melléklet, 3.
- : Amerika Zolája: Upton Sinclair. Népszava, 1930. LVIII. évf. 90. sz. „Figyelő” irodalmi melléklet, 5.
- : Új regényünk. Népszava, 1931. LIX. évf. 110. sz. 16.
- : Upton Sinclair: „So macht man Dollars”. Népszava, 1931. LIX. évf. 118. sz. „Figyelő” irodalmi melléklet, 7.
- [45] Népszava, 1931. LIX. évf. 111. sz. – 235. sz.
- [46] –: Roman Holiday. Népszava, 1931. LIX. évf. 37. sz. „Figyelő” irodalmi melléklet, 6.
- [47] –: Upton Sinclair az észak-amerikai alkoholfogyasztásról. Népszava, 1925. LIII. évf. 186. sz. 12.
- [48] (-di): Alkohol. Népszava, 1934. LXII. évf. 51. sz. 19.
- [49] –: Kis szeminárium könyvtárosoknak. Népszava, 1931. LIX. évf. 37. sz. „Figyelő” irodalmi melléklet, 6.
- [50] –: Válaszolnak a munkáskönyvtárosok. Népszava, 1943. 71. évf. 281. sz. 16.
- [51] –: Irodalmi verseny. Népszava, 1929. LVII. évf. 151. sz. „Figyelő” irodalmi melléklet, 5.
- [52] –: Irodalmi képrejtvénypályázatunk. Népszava, 1929. LVII. évf. 239. sz. „Figyelő” irodalmi melléklet, 3.
- [53] –: A diktatúra és az irodalom. Népszava, 1930. LVIII. évf. 19. sz. 7.
- [54] –: A Népszava könyvei egy nagy amerikai könyvtárban. Népszava, 1931. LIX. évf. 14. sz. „Figyelő” irodalmi melléklet, 7.
- [55] –: A Népszaváért és műveltségünk fejlesztéséért! Népszava, 1932. LX. évf. 205. sz. 7.
- [56] (szakár): Morus . . . Népszava, 1936. LXIV. évf. 217. sz. 6.
- [57] –: Amerikai írók tiltakozása. Népszava, 1938. 66. évf. 12. sz. 8.
- [58] –: Upton Sinclair, a tisztetlembeli nyilas. Népszava, 1941. 69. évf. 11. sz. 5.
- [59] –: Upton Sinclair hatvanéves. Népszava, 1938. 66. évf. 216. sz. 6.
- [60] –: Upton Sinclair új regénye. Népszava, 1942. 70. évf. 293. sz. 6. (p. b.): Tág a kapu. Népszava, 1947. 75. évf. 274. sz. 8. (Sós): Upton Sinclair: Az elnök ügynöke. Népszava, 1948. 76. évf. 17. sz. 4.

- [61] –: Új könyvtárak, új könyvtárosok, új olvasók az üzemekben. Népszava, 1949. 77. évf. 49. sz. 10.
- [62] –: Mit olvas a munkás? Népszava, 1947. 75. évf. 69. sz. 8.
- [63] –: Akik a galériából kimaradtak. Népszava, 1946. 74. évf. 152. sz. 4.
- [64] Ries István: Amerika igazi arcáról. Népszava, 1949. 77. évf. 11. sz. 5. Ries István igazságügyminiszter a haladó írók között említi „a Nobel-díjas és fiatalon elhunyt Dreisert”. Dreiser valóban a társadalmi haladásért küzdő amerikai írók egyik legjelentősebb képviselője volt, de soha nem kapott Nobel-díjat és a „fiatalon történt elhunyt” élete hetvenötödik évében következett be.
- [65] –: Upton Sinclair – halálgyárosok szolgálatában. Népszava, 1949. 77. évf. 112. sz. 6.
- [66] Uo. 6.
- [67] Uo. 6.
- [68] Uo. 6.
- [69] Maglódi Magda: Olvasótanácsokat az üzemi könyvtárakba! Népszava, 1949. 77. évf. 210. sz. 4.
- [70] Bizám Lenke: Upton Sinclair nyolcvan éves. Népszava, 1958. 86. évf. 222. sz. 4.
- [71] Uo. 4.
- [72] Rajk András: A világirodalom gyásza. Népszava, 1968. 96. évf. 278. sz. 2.